

מבוא למשנה כדרכה

1. המשנה כדרכה משקפת גישה חדשנית לקריאת המשנה. היא מציגה כל פרק במשנה כחיבור מלוכד ומאורגן להפליא, ולא כקובץ הלכות גרידא. הצגה זו נשענת על גילוי כללי היסוד שעל פיהם נתחברו פרקי המשנה. זיהוי כללים אלו אפשר לשחזר את התבניות הספרותיות של הפרקים, ומתוך כך, לקרוא את הפרקים כחיבורים שלמים ומאוחדים. אופן הצגת טקסט המשנה ב-המשנה כדרכה מאפשר ללומד לתפוס כל פרק כיחידה רעיונית שלמה. הפרק בשלמותו מובא על פני עמוד אחד, בעריכה המבליטה הן את חלוקתו ליסודות המרכיבים אותו והן את מערכת היחסים בין יסודות אלו. במהלך מבוא זו אציג ארבעה פרקים לדוגמה. תחילה אדגים את עקרון החלוקה ליסודות ברמות שונות בתוך פרקים באמצעות מסכת תענית פרק א'. לאחר מכן אציג את רעיון התכנון הדו-ממדי באמצעות הדוגמאות ממסכת שבת פרקים ו' ו-ט"ז. לבסוף, אדון בסוגיית פירושו של טקסט דו-ממדי באמצעות הדוגמה ממסכת חגיגה פרק א'. אפתח בתיאור תמציתי של התפתחות המשנה כדרכה.
2. המשנה כדרכה מבוססת על הבחנה פשוטה שהובילה לתגלית משמעותית כאשר יושמה באופן שיטתי על כל פרקי המשנה. ההבחנה הראשונית הייתה כי לעתים קרובות נראה שקיים ארגון על פי רמות שונות של ארגון בתוך הפרק. יחידות קטנות של טקסט, בגודל דומה למשניות, מקובצות דרך קבע על פי מילות מפתח. מילות מפתח אלו מהוות לעתים קרובות ביטוי פותח או מסיים של היחידה. קיומן של קבוצות כאלה של חלקים הקשורים לשונית מצביע לכאורה על כך שהפרקים חולקו ביותר מרמה אחת של טקסט. אם כך, ייתכן שניתן לזהות את מבני הפרקים, ובעקבות זאת, את הכללים שלפיהם נבנו הפרקים. בסופו של דבר, ייתכן שניתן לפרש פרק כיחידה על ידי ניתוח המבנה הפורמלי שלו.
3. צורה של השערה זו נבחנה לראשונה, למיטב ידיעתי, על ידי המהר"ל מפראג ב-777 חיים, פירושו פורץ הדרך למסכת אבות. הניסוי המוצלח של המהר"ל הוגבל לחלק מפרק אחד, חלק ה"זוגות" של הפרק הראשון במסכת אבות. הבהירות של ממצאיו היוותה השראה לניסיונות דומים בניתוח המשנה. ממצאים ראשוניים, גם הם באבות, הוצגו בפני פרופסור דוד וייס הלבני בתחילת שנות השמונים. הוא ציין כי בעוד שהממצאים מעניינים, הם יהיו משמעותיים רק אם יחולו על כלל המשנה. אתגר זה היווה השראה למחקר שהוביל ל-המשנה כדרכה. דו"ח התקדמות, בצורת ניתוח של מסכת עירובין פרק י', פורסם ב-עלי ספר, י"ד, תשמ"ז.
4. ד. על פי אתגרו של הלבני, היה צורך לנתח כל פרק ופרק במשנה כדי לקבוע אם ניתן לזהות את חלוקתו הפנימית. היה צורך אז למיין את הממצאים באופן שיטתי. עובדות מסוימות התבררו לאחר ניתוח מספר פרקים נבחרים בלבד. כל הפרקים הכילו לפחות שתי רמות של חלוקה פנימית. פותחה אז שיטה להציג את הפרק באופן שיצביע על שתי רמות אלו של חלוקה על פי מפתח חזותי נוח. הפרקים הוצגו כטבלאות כאשר החלוקות העיקריות תופסות את שורות הטבלאות והחלוקות המשניות חלקים של השורות.!

מאפייני הפרקים

5. הצגת הפרק בתצורת טבלה איפשרה לראות מיד את שתי רמות החלוקה. לשם הנוחות, אכנה את החלוקות העיקריות "שורות", ואת החלוקות המשניות "חלקים". במהלך המחקר, התבלטו מאפיינים מסוימים של הפרקים. למשל, לא נמצא פרק המכיל יותר מחמש שורות, היינו חלוקות עיקריות. באופן דומה, אף שורה לא הכילה יותר משלושה חלקים. מאפיין

שני זה, המספר המוגבל של חלוקות משנה בתוך שורה, הוביל לזיהוי מוקדם של מאפיין שלישי וחיוני. כל הפרקים נראו כבעלי סימטריה מבנית. לשורה הראשונה היה תמיד אותו מספר חלקים כמו לשורה האחרונה. אם הפרק הכיל ארבע שורות, אזי לשורה השנייה והשלישית היה אותו מספר חלקים, כמו גם לראשונה והרביעית. אם לפרק היו חמש שורות, אזי השנייה והרביעית היו זהות, כמו גם הראשונה והחמישית..

6. הדוגמה הראשונה שנבחר, תענית פרק א', הוא פרק בן חמש שורות המכיל את כל שלושת סוגי השורות: שתיים המכילות חלק אחד, שתיים המכילות שלושה חלקים, ואחת המכילה שני חלקים. השורות ממוספרות מ-1 עד 5. החלקים מסומנים באותיות עבריות, א-ג. האותיות העבריות שבסוגריים מציינות את החלוקה למשניות המופיעה במהדורת אלבק של המשנה. החלקים נקראים מימין לשמאל לאורך השורה, ואז יורדים לצד הימני של השורה הבאה.

זדוגמה 1: תענית פרק א' - חלוקה לשורות

1

(א) מאימתי מזכירין גבורות גשמים
רבי אליעזר אומר מיום טוב הראשון שלהחג
רבי יהושע אומר מיום טוב האחרון שלהחג
אמר לו רבי יהושע הואיל ואין הגשמים אלא סימן קללה בחג למה הוא מזכיר
אמר לו רבי אליעזר אף אני לא אמרתי לשאול אלא להזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם בעונתו
אמר לו אם כן לעולם יהא מזכיר

ג2

(ג) בשלשה במרחשון שואלין את הגשמים
רבן גמליאל אומר
בשבעה בו
חמשה עשר יום אחר החג
כדי שיגיע אחרון שבישראל
לנהר פרת

ב2

עד אימתי שואלין את הגשמים
רבי יהודה אומר
עד שיעבר הפסח
רבי מאיר אומר
עד שיצא ניסן
שנאמר
ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון

א2

(ב) אין שואלין את הגשמים
אלא סמוך לגשמים
רבי יהודה אומר
העובר לפני התבה
ביום טוב האחרון שלהחג
האחרון מזכיר
הראשון אינו מזכיר
ביום טוב הראשון שלפסח
הראשון מזכיר
האחרון אינו מזכיר

ב3

(ה) הגיע ראש חדש כסלו ולא ירדו גשמים
בית דין גוזרין שלש תעניות על הצבור
אוכלין ושותין משחשכה
ומתריין במלאכה וברחיצה ובסיכה
ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה

א3

(ד) הגיע שבעה עשר במרחשון ולא ירדו גשמים
התחילו היחידים מתענין שלש תעניות
אוכלין ושותין משחשכה
ומתריין במלאכה וברחיצה ובסיכה
ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה

ג4

(ז) עברו אלו ולא נענו
ממעטין במשא ומתן
בבנין ובנטיעה
בארוסין ובנשואין
ובשאיילת שלום בין אדם לחברו
כבני אדם הנזופין למקום
היחידים חוזרים ומתענינים
עד שיצא ניסן

ב4

עברו אלו ולא נענו
בית דין גוזרין עליהם
עוד שבע שהן שלש עשרה תעניות על הצבור
הרי אלו יתרות על הראשונות
שבאלו מתריעין ונועלין את החנויות
בשני מטין עם חשכה
ובחמישי מתריין מפני כבוד השבת

א4

(י) עברו אלו ולא נענו
בית דין גוזרין
שלש תעניות אחרות על הצבור
אוכלין ושותין מבעוד יום
ואסורין במלאכה וברחיצה ובסיכה
ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה
ונועלין את המרחצאות

5

יצא ניסן וירדו גשמים סימן קללה
שנאמר
הלוא קציר חטים היום וגומר

7. הפרק הראשון של תענית מדגים כמה מן הטכניקות הספרותיות הבסיסיות שבהן השתמש עורך המשנה. חילקתי את הטקסט לעשרה חלקים וארגנתי אותם בחמש שורות. בשורות 2-4, לכל החלקים בתוך כל שורה יש אותה פתיחה: "שואלין את הגשמים" בשורה 2; "הגיע... ולא ירדו גשמים" בשורה 3; "עברו אלו ולא נענו" בשורה 4. הטקסט סומן בשני הדגשים. ההדגש הכחול מצייין מקבילה בין כל החלקים של שורה. בשורות 1 ו-5 משמש הדגש ירוק לסימון סגירה

(מעטפת), "גשמים סימן קללה", ביטוי המופיע בפסקאות הפתיחה והסיום של הפרק. בדוגמאות הבאות אציג הדגשים נוספים המסמנים טכניקות ספרותיות אחרות. הם מסוכמים בקוד הצבעים.

8. תענית פרק א' הוא דוגמה מצוינת לאופן שבו ניתן לפענח את מבנה הפרק באמצעות מפתח לשוני. לאחר שזוהו חלקי הפרק, מתבררת הסימטריה המבנית. במקרה זה, הסימטריה המבנית מתחזקת על ידי הסימטריה הרעיונית בין "שואלין" בשורה 2 ו"נענו" בשורה 4, שתי השורות בנות שלושה החלקים. הפרק סימטרי מכיוון שלשורות 1 ו-5 יש אותו מספר חלקים, וכן לשורות 2 ו-4. יש לציין כי אף על פי שלשורות 1 ו-5 יש רק חלק אחד, בכל זאת ברור ש-1 אינו יכול להיות חלק משורה 2, ו-5 אינו יכול להיות חלק משורה 4. הבהירות של נוסחאות הפתיחה בשורות 2 ו-4 יחד עם ביטוי הסגירה ב-1 ו-5 מחייבים לראות את 1 ו-5 כשורות בנות חלק אחד. נקודה זו עשויה להיות חשובה כאשר שוקלים כיצד בדיוק נוצרו הפרקים, ולאילו מטרה, מכיוון שהיא מדגישה כי השורות הן יחידות תכנון. בדוגמה זו, הסימון הברור של השורות באמצעות דפוסים לשוניים מדגיש שהן מהוות חמישה גושי טקסט.
9. תענית פרק א' הוא כמעט כולו כרונולוגי, מקיף את עונת הגשמים בארץ ישראל מתחילתה ועד סופה. הסדר הזמני של האירועים היה יכול להיות עיקרון מספיק לארגון ההלכות הכלולות בפרק. אילו הייתה המשנה רק קובץ הלכות, לא היה צורך במבנה פנימי נוסף. ואף על פי כן, משום מה, המחבר השתמש בעיצוב לשוני מדויק ומתוחכם ביותר בנוסף לסידור הכרונולוגי. לכן יש שני עקרונות ארגון בפרק, שהם לכאורה בלתי תלויים זה בזה: הסדר הכרונולוגי הקשור לתוכן ההלכות, והדפוס הלשוני המוביל לראיית הפרק כמבנה סימטרי בן חמישה חלקים. השכבה המבנית המתבטאת בעיצוב הלשוני ובסימטריה מעידה על כך שבנוסף לכל תפקיד שהמשנה עשויה למלא כמאגר של מסורות הלכתיות, היא גם יצירה ספרותית -- ויצירת אמנות. אף על פי שניתן היה לערוך את הפרק פשוט לפי סדר כרונולוגי, נוספה לו מסגרת גדולה ומורכבת יותר.
10. דוגמאות נוספות ידגימו עד כמה חשובה הייתה התבנית הספרותית של הפרקים למחבר. המבנה הפורמלי של הפרק מעיד על כך שהוא תוכנן כיחידה שלמה. הסגירה שנוצרה עם "גשמים סימן קללה", יחד עם העובדה ש-1 ו-5 מכילים חלק אחד בלבד, מוכיחה שההתחלה והסוף נהגו יחדיו. ביטויי הפתיחה המשלימים בשורות 2, "שואלין", ו-4, "נענו", מחזקים את הסימטריה שנוצרה על ידי אותו מספר חלקים בשתי שורות אלו. יותר מכל, השילוב של הסדר הכרונולוגי עם המבנה הלשוני הפורמלי המוטל עליו מעיד על כך שהפרק תוכנן כיחידה שלמה. אי אפשר להוסיף או לגרוע ממנו, והכל "ארוג הדוק". הוא דומה לשטיח הארוג על הנוול שבו כל החוטים נמתחו הדק ככל האפשר ליצירת אריג אחד בלתי ניתן לחלוקה.
11. הדוגמה הבאה, שבת פרק ו', בדומה לתענית פרק א', יש לה שני עקרונות ארגון, אחד לשוני/פורמלי ואחד תוכני. נראה שהוא נארג כשני מסמכים עצמאיים, ועם זאת בלתי נפרדים, ובכך משקף את אופיו של עקרון הארגון המוצהר שלו, הבחנות מגדריות ביחס להלכות השבת.

דוגמה 2: שבת פרק ו' - חלוקה לטורים

אשה

א1

(א) במה **אשה** יוצאה ובמה אינה יוצאה
לא תצא אשה לא בחוטי צמר
ולא בחוטי פשתן ולא ברצועות שבראשה
ולא תטבל בהן עד שתרפם
ולא בטוטפת
ולא בסנבוטין בזמן שאינן תפורין
ולא בכבול לרשות הרבים
ולא בעיר שלזהב ולא בקטלא ולא בזמנים
ולא **בטבעת** שאין עליה חותם
ולא במחט שאינה נקובה
ואם יצאת אינה חיבת חטאת

א2

(ג) **לא תצא אשה** במחט הנקובה
ולא בטבעת שיש עליה חותם
ולא בכליאר ולא בכובלת
ולא בצלוחית שלפליטון
ואם יצתה חיבת חטאת
דברי רבי מאיר
וחכמים פוטריין בכובלת ובצלוחית שלפליטון

א3

A

בירית טהורה ויוצאין בה בשבת
כבלים טמאין ואין יוצאין בהם בשבת
(ה) יוצאה אשה בחוטי שער
בין משלה בין משלחברתה בין משלבהמה
ובטוטפת ובסנבוטין בזמן שהן תפורין
ככבול ובפאה נכרית לחצר
במוך שבאזנה ובמוך שבסנדלה
ובמוך שהתקינה לנדתה
בפלפל ובגרגיר מלח ובכל דבר שתתן לתוך פיה
ובלבד שלא תתן לכתחילה בשבת ואם נפל לא תחזיר
שן תותבת ושן שלזהב
רבי מתיר וחכמים אוסרים
(ו) יוצאה בסלע שעל הצינית

B

א. **הבנות הקטנות יוצאות** בחוטיין ואפלו בקיסימין שבאזניהן
ב. ערביות יוצאות רעולות ומדיות פרופות
וכל אדם אלא שדברו חכמים בהווה

C

(ז) פורפת
a. על האבן
b. ועל האגוז
c. **ועל המטבע**
ובלבד שלא תפרף לכתחילה בשבת

איש

ב1

(ב) **לא יצא האיש** בסנדל **המסמר**
ולא ביחיד בזמן שאין ברגלו מכה
ולא בתפלין
ולא בקמיע בזמן שאינו מן הממחה
ולא בשריון
ולא בקסדא
ולא במגפים
ואם יצא אינו חיב חטאת

ב2

(ד) **לא יצא האיש** לא בסיף ולא בקשת
ולא בתריס ולא באלה ולא ברמח
ואם יצא חיב חטאת
רבי אליעזר אומר תכשיטין הן לו
וחכמים אומרים אינן אלא לגנאי
שנאמר וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות
לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה

ב3

A

(ח) הקטע יוצא בקב שלו
דברי רבי מאיר
ורבי יוסי אוסר
ואם יש לו בית קבול כתותים טמא
סמוכות שלו טמאין מדרס
ויצאין בהן בשבת
ונכנסין בהן בעזרה
כסא וסמוכות שלו טמאין מדרס
ואין יוצאין בהם בשבת
ואין נכנסין בהן בעזרה
אנקטמין טהורין
ואין יוצאין בהן

B

א. (ט) **הבנים יוצאין** בקשרים
ב. ובני מלכים בזוגין
וכל אדם אלא דברו חכמים בהווה

C

יוצאין
a. בביצת החרגול
b. ובשן שלשועל
c. **ובמסמר** הצלוב
משום רפואה דברי רבי מאיר
וחכמים אומרים אף בחל אסור משום דרכי אמורי

12. בדוגמה הקודמת ראינו פרק המורכב משורות בגדלים שונים. בדוגמה זו נבחן פרק שבו כל השורות באותו גודל, שני חלקים. אכנה פרקים המכילים שורות באורך אחד "סדירים", ואלה המכילים שורות באורכים שונים, כמו תענית פרק א', "בלתי סדירים". שני סוגי הפרקים הם סימטריים. יש בערך פי שניים יותר פרקים סדירים במשנה מאשר בלתי סדירים. בעוד שתענית פרק א' הדגים את המינימום של שתי רמות חלוקה פנימית הנמצאות בכל הפרקים, השורה וחלוקת השורה לחלקים, לשבת פרק ו' יש ארבע רמות חלוקה בתוכו. הרמה השלישית, המסומנת באותיות לטיניות גדולות, A-C מכילה חלוקות משנה מקבילות של חלקים 3א ו-3ב. תת-חלק C מחולק עוד יותר לחלוקות מקבילות המסומנות באותיות לטיניות

קטנות a-c.

13. התבנית שבחרתי להצגת הפרקים הוכיחה את עצמה כמוצלחת במיוחד בפענוח היבטים מסוימים של פרקים סדירים. לעתים קרובות, כאשר פרקים אלה מסודרים כטבלאות, ניתן לראות יחסים ברורים בטורים כמו גם בשורות. שבת פרק ו' הוא דוגמה מובהקת לפרק שבו יש "משמעות" בטורים. הוספתי את ההדגש האדום לציון מקבילה אנכית. בשבת פרק ו', המקבילה האנכית מראה שהפרק תוכנן כשני טקסטים מקבילים המובחנים על פי מגדר. הטור הימני מתייחס בלעדית לנשים והטור השמאלי לגברים. סידור הפרק בטורים משנה את מוקדו מהלכות הנוגעות לשבת לחיבור העוסק במגדר. הנושא הכללי של שבת פרק ו' הוא העברת חפצים הקשורים למגדר בין רשויות. עם זאת, הקטגוריות ההלכתיות של מותר, אסור, חייב חטאת או לא, משחקות תפקיד משני בלבד בארגון הפרק. המחבר יצר שישה מקבילות מבניות המחברות נשים וגברים - שלוש השורות ושלושת החלקים המקבילים, A-C, של חלקי שורה 3. האופי המטא-הלכתי של החיבור בולט ביותר בשורה 3.

א אשה	ב איש		
בירית טהורה ויצאין בה בשבת כבלים טמאין ואין יוצאין בהם בשבת	סמוכות שלו טמאין מדרס ויצאין בהן בשבת ונכנסין בהן בעזרה כסא וסמוכות שלו טמאין מדרס ואין יוצאין בהם בשבת	טהרה וטומאה	3A
א. הבנות הקטנות יוצאות בחוטין ואפלו בקיטמין שבאזניהן	א. (ט) הבנים יוצאין בקשרים	א. ילדים	3B
ב. ערביות יוצאות רעולות ומדיות פרופות וכל אדם אלא שדברו חכמים בהווה	ב. ובני מלכים בזוגין וכל אדם אלא דברו חכמים בהווה	ב. ואקזוטיים וכל אדם אלא שדברו חכמים בהווה	3C
(r) פורפת a. על האבן b. ועל האגוז c. ועל המטבע ובלבד שלא תפרף לכתחילה בשבת	יצאין a. בביצת החרגול b. ובשן שלשועל c. ובמסמר הצלוב משום רפואה דברי רבי מאיר וחכמים אומרים אף בחל אסור משום דרכי אמורי	שלושה חפצים קטנים	3C

המקבילות בתוך שורה 3 נוצרו באמצעות טכניקות שונות. מקבילה 3א מבוססת על ענייני טהרה וטומאה:

בירית טהורה ויצאין בה בשבת כבלים טמאין ואין יוצאין בהם בשבת	סמוכות שלו טמאין מדרס ויצאין בהן בשבת ונכנסין בהן בעזרה כסא וסמוכות שלו טמאין מדרס ואין יוצאין בהם בשבת
--	---

14. המקבילה השנייה, 3ב, היא מורכבת, ומכילה אלמנטים פורמליים ולשוניים. שני החלקים מתחילים באזכור ילדים, ולאחר מכן מה שכינתי "אקזוטיים": נשים יהודיות ערביות ומדיניות בטור א ונסיכים יהודים בטור ב. המקבילה מסתיימת באמירה בשני החלקים "וכל אדם אלא שדברו חכמים בהווה". המקבילה ב-3ג מבוססת הן על מבנה והן על תוכן. כל חלק מונה שלושה חפצים קטנים. לבסוף, שני הטורים מציגים אלמנט של סגירה המבוסס על הפריט השלישי בחלק השלישי של השורה השלישית: ב-3אC "מטבע" ו-1א "טבעת", ב-3בC "1-1" ו-1ב "מסמר". יש לציין כי הפריטים שנבחרו ליצירת הסגירה, "טבעת" בצד הנשי ו"מסמר" בצד הגברי, הם עצמם סמלים לנקבה ולזכר.

15. המקבילה המורכבת להפליא שנוצרה בשורה 3, כמו העיצוב הלשוני שמצאנו בתענית פרק א', חורגת בהרבה מעבר לצרכים של קובץ הלכתי. שבת פרק ו' עשוי להיות יותר מסכת על מגדר מאשר על הלכות שבת. בכל מקרה, ראינו שהפרק נבנה בקפידה רבה ושהסידור הטבלאי משקף את מבנהו הפנימי. שמא תאמרו שהחלוקה לפי מגדר מעידה שזהו פרק ייחודי

ובלתי מייצג, הבאתי דוגמה נוספת ממסכת שבת, פרק ט"ז, שהוא כמעט זהה במבנהו לפרק ו'. עם זאת, ההבחנה בין הטורים ב-ט"ז היא בין מניעת נזק בטור א לבין הנאה בטור ב.

דוגמה 3. שבת פרק ט"ז: טורים מקבילים, מניעת נזק והנאה

הנאה	מניעת נזק
1ב A	1א A
(ב) מצילין מזון שלש סעודות הראוי לאדם לאדם הראוי לבהמה לבהמה כיצד נפלה דלקה בלילי שבת מצילין מזון שלש סעודות בשחרית מצילין מזון שתי סעודות במנחה מזון סעודה אחת רבי יוסי אומר לעולם מצילין מזון שלש סעודות	(א) כל כתבי הקדש מצילין אותן מפני הדלקה בין שקורין בהן ובין שאין קורין בהן ואף על פי שכתובים בכל לשון טעונים גניזה ומפני מה אין קורין בהם מפני בטול בית המדרש
B	B
(ג) מצילין סל מלא ככרות ואף על פי שיש בו מאה סעודות ועגול שלדבלה וחבית שליין ואומר לאחרים בואו והצילו לכם ואם היו פקחין עושין עמו חשבון אחר השבת	מצילין תיק הספר עם הספר ותיק התפלין עם התפלין ואף על פי שיש בתוכן מעות
C	C
להיכן מצילין אותן לחצר המערבת בן בתירא אומר אף לשאינה מערבת (ד) ולשם מוציא כל כלי תשמישו ולובש כל מה שיכול ללבוש ועוטף כל מה שיכול לעטוף רבי יוסי אומר שמונה עשר כלים וחוזר ולובש ומוציא ואומר לאחרים בואו והצילו עמי	ולהיכן מצילין אותן למבוי שאינו מפלש בן בתירא אומר אף למפלש
2ב	2א
(ו) נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה מפני שאין שבידתו עליהן אבל קטן שבא לכבות אין שומעין לו מפני ששבידתו עליהן	(ה) רבי שמעון בן ננס אומר פורסין עור שלגדי על גבי שדה תיבה ומגדל שאחז בהן את האור מפני שהוא מחרך ועושין מחצה בכל הכלים בין מלאים בין ריקנים בשביל שלא תעבר הדלקה רבי יוסי אומר בכלי חרש חדשים מלאין מים לפי שאין יכולין לקבל את האור והן מתבקעין ומכבין את הדלקה
3ב A	3א A
(ח) נכרי שהדליק את הנר משתמש לאורו ישראל ואם בשביל ישראל אסור	(ז) כופין קערה על גבי הנר בשביל שלא תאחז בקורה
B	B
מלא מים להשקות בהמתו משקה אחריו ישראל ואם בשביל ישראל אסור	ועל צואה שלקטן
C	C
עשה גוי כבש לירד בו יורד אחריו ישראל ואם בשביל ישראל אסור מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו באין בספינה ועשה גוי כבש לירד בו וירדו בו רבן גמליאל והזקנים	ועל עקרב שלא תשך אמר רבי יהודה מעשה בא לפני רבן יוחנן בן זכאי בערב ואמר חוששני לו מחטאת

16. בדומה לשבת פרק ו', גם פרק ט"ז מכיל שלוש שורות של שני חלקים כל אחת. בתוך שורה 1 ושורה 3 החלקים מחולקים עוד יותר לשלושה אלמנטים, א-ג. בשתי השורות, 1 ו-3, החלוקה המקבילה של החלקים מלווה במקבילות לשוניות המוכיחות שהטורים נבנו במקביל, כמו הטורים של שבת פרק ו'.

17. יט. המקבילות בתוך שורה 1 :

א. מתייחסות למה שמצילים ב-A - "מצילין "

ב. תוכן של כלי ב-B, המודגש על ידי "ואף על פי שיש בו"

ג. ו"ולהיכן מצילין אותן" ב-C, עם התוספת בשני אלמנטים ב-C של "בן בתירא אומר אף"

18. המקבילה בין שלושת החלקים של 3א ושלושת החלקים של 3ב נוצרת על ידי השימוש המקביל ב"נר" באלמנט הראשון, א, והמקבילה בין "מעשה בא לפני רבן יוחנן בן זכאי בערב" ו"מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו באין בספינה" באלמנטים ג של 3. הקישור האנכי בין שורות 1 ו-3 מושג באמצעות ווים לשוניים: "בואו" בסוף 1ב ו"נכרי" מתחילת 3ב מתחברים ב"נכרי שבא" ב-2ב. 2א משלב "הדלקה" מ-1א עם "על גבי", "בשביל", ו"תאחז" מתחילת 3א. לכל אחד מהטורים יש נושא נפרד, מניעת נזק ב-א והנאה ב-ב. לכן שבת פרק ט"ז, כמו שבת פרק ו', נהגה ונבנה כשני הטקסטים המקבילים המופיעים בטורים של "המשנה כדרכה".

19. לפני שנפנה לדוגמה האחרונה, ברצוני להצביע על ערך מוסף של הטקסט המעוצב המופיע ב"המשנה כדרכה". לכל פרק יש תבנית שקל לרשום אותה. לדוגמה, שבת פרקים ו' ו-ט"ז הם פרקים 3X2, כלומר, פרקים הבנויים משלוש שורות של שני חלקים כל אחת, ותענית פרק א' הוא 13231. הרישום הפשוט הזה של תבניות אפשר לי לבנות מסד נתונים של אקסל של כל פרקי המשנה שניתן למיין לפי תבנית וקריטריונים אחרים. פונקציה זו אפשרה למצוא פרק נוסף שיש לו אותה תבנית כמו שבת פרק ו'. הזיהוי הברור של תבניות ספרותיות יחד עם מסד הנתונים ככלי, מאפשרים סוגים חדשים של מחקר המבוססים על השוואת פרקים בעלי מבנה דומה. כדוגמה למה שניתן לעשות עם מסד הנתונים, הבאתי דף, מיד לאחר קוד הצבעים, המסכם את כל התבניות המשמשות במשנה וכמה פרקים מופיעים בכל תבנית. אתם יכולים לראות שהתבנית הנפוצה ביותר היא 3X3 עם למעלה מ-80 פרקים הבנויים בתבנית זו. הדוגמה הבאה היא פרק 3X3.

דוגמה 4: חגיגה פרק א', טקסט ארוג

א1

(א) הכל **חיבין** בראיה
חוץ מחרש שוטה וקטן
וטמטום ואנדרוגינוס
ונשים ועבדים שאינם משחררים
החגר והסומא והחולה והזקן
ומי שאינו יכול לעלות ברגליו
איזהו קטן
כל שאינו יכול לרכוב
על כתפיו שלאביו
ולעלות מירושלם להר הבית
דברי בית שמאי
ובית הלל אומרים
כל שאינו יכול לאחוז בידו שלאביו
ולעלות מירושלם להר הבית
שנאמר שלש רגלים

א2

(ד) **ישראל יוצאין ידי חובתן**
בנדרים ובנדבות ובמעשר בהמה
והכהנים בחטאות ובאשמות
ובבכור ובחזה ובשוק
אבל לא בעופות ולא במנחות

א3

(ח) התר **נדרים** פורחין באויר
ואין להם על מה שיסמכו

ב1

(ב) **בית שמאי אומרים**
הראיה **שתי כסף** וחגיגה **מעה כסף**
ובית הלל אומרים
הראיה מעה כסף וחגיגה שתי כסף

ב2

(ה) **מי שיש לו אוכלים מרבים**
ונכסים **מעטים**
מביא **שלמים** מרבים **ועולות** מעטות
נכסים מרבים ואוכלין מעטין
מביא עולות מרבות ושלמים מעטין
זה זזה מעט
על זה נאמר מעה כסף ושתי כסף
זה זזה מרבים
על זה נאמר איש כמתנת ידו
כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך

ב3

הלכות שבת חגיגות ומעילות
הרי הם כהררים התלוין בשערה
שהן מקרא **מעט** והלכות **מרבות**

ג1

(ג) עולות במועד באות מן החלין
והשלמים מן המעשר
יום טוב הראשון שלפסח
בית שמאי אומרים מן החלין
ובית הלל אומרים מן המעשר

ג2

(ו) **מי שלא חג**
ביום טוב הראשון שלהחג
חוגג את כל הרגל
ויום טוב האחרון שלהחג
עבר הרגל ולא חג
אינו חייב באחריותו
על זה נאמר
מעות לא יוכל לתקן
וחסרון לא יוכל להמנות
(ז) רבי שמעון בן מנסיא אומר
איזהו מעות שאינו יכול לתקן
זה הבא על **העררה** והוליד ממנה ממזר
אם תאמר בגונב ובגוזל
יכול הוא להחזירו ויתקן
רבי שמעון בן יוחי אומר
אין קורין מעות
אלא למי שהיה מתקן בתחלה ונתעות
ואיזה
זה תלמיד חכם הפורש מן **התורה**

ג3

הדינין והעבודות
הטהרות והטמאות
והעריות
יש להן על מה שיסמכו
הן הן גופי **תורה**

מפתח אנכי

<p>א1 יום טוב הראשון שלפסח</p> <p>ג2 ביום טוב הראשון שלהחג ... זה הבא על העררה והוליד ממנה ממזר ... זה תלמיד חכם הפורש מן התורה</p> <p>ג3 והעריות ... הן הן גופי תורה</p>	<p>ב1 הראיה שתי כסף וחגיגה מעה כסף</p> <p>ב2 (ה) מי שיש לו אוכלים מרבים ונכסים מעטים ... על זה נאמר מעה כסף ושתי כסף</p> <p>ב3 שהן מקרא מעט והלכות מרבות</p>	<p>א1 (א) הכל חיבין בראיה</p> <p>א2 (ד) ישראל יוצאין ידי חובתן בנדרים</p> <p>א3 (ח) התר נדרים פורחין באויר</p>
---	---	--

20. בדוגמאות הקודמות הוכחתי שיש לראות את הטורים כאלמנטים מרכזיים בחיבור הפרקים. אזכיר לכם שהתחלנו בחלוקה לשורות, כלומר, חלוקות נושא עיקריות, כחלוקה הברורה והראשונה. עכשיו, לאחר שראינו שיש להתייחס הן לשורות והן לטורים כאלמנטים של תכנון, אנו ניצבים בפני המסקנה הבלתי סבירה ועם זאת הבלתי נמנעת שחלק מהפרקים תוכנו

כמבנים דו-ממדיים, בעלי "משמעות" אנכית ואופקית. שתי הדוגמאות ממסכת שבת הן למעשה טבלאות. יש להן משמעות המוטבעת הן בטורים והן בשורות, והמשמעות של כל חלק נתון של טקסט מוגדרת, לפחות בחלקה, על ידי מיקומו בטבלה. לפיכך, כל פרשנות הטוענת להיות קריאה צמודה של הפרק כפי שחובר, חייבת להביא בחשבון את התבנית הטבלאית. מסקנה זו היא מרחיקת לכת. למעשה, היא דורשת יצירת סוג חדש של פרשנות, כזו המנסה לתאר את הפרק כישות ספרותית קוהרנטית, ולא כאוסף של הלכות. אשתמש בדוגמה של חגיגה פרק א' כדי לשרטט את הקווים המנחים לסוג זה של פרשנות. ביסודו של דבר, אלה הם אותם קווים מנחים שיש להשתמש בהם ללימוד הפרק כיחידה. הלימוד מתחיל, כמו בדוגמאות הקודמות, בהתבוננות בדפוסים לשוניים. עם זאת, במקום רק לציין דפוסים אלה, אראה כיצד ניתן להשתמש בהם כנקודת מוצא לפרשנות רחבה של הפרק כולו כטבלה.

21. שלוש השורות של חגיגה פרק א', החלוקות העיקריות של הפרק, מוגדרות על ידי שלושה עקרונות שונים. שורה 1 מכילה שלוש מחלוקות בין בית שמאי לבית הלל בעניינים הקשורים לחגים. השורה השנייה מציגה שלושה היבטים של החובה האישית להביא קרבנות בחג, כפי שמצוין במילות הפתיחה של כל חלק בשורה, "ישראל" ב-2 א ו"מי ש" הן ב-2 ב והן ב-2 ג. שורה 3 עוסקת ביסודות המקראיים של הלכות שונות. כאשר שלוש השורות מסודרות בתבנית של "המשנה כדרכה", מופיע מפתח אנכי בטורים. לנוחיותכם, צירפתי מפתח זה לטקסט של הפרק. מפתח לשוני זה מראה שהחלק האמצעי של כל טור, חלק 2, משלב מונחים משמעותיים מחלקים 1 ו-3 של הטור שלו. נראה שהדבר מצביע על כך שהטורים, כמו גם השורות, היו יחידות תכנון, ושהפרק נבנה כטבלה, או אריגה, בעלת "חוטים" אנכיים ואופקיים.

22. כד. השלב הראשון בפירוש אריגה זו הוא להגדיר את קווי התכנון של הפרק, השתי והערב, שהם השורות והטורים של "המשנה כדרכה". לאחר שזוהו קווי התכנון, הפרשנות צריכה להסביר כיצד כל חלק של הפרק מושפע משני הקווים המצטלבים בו.

הגדרות של "שתי ו ערב"	א פנימי חסר תלות חיצונית כלשהי	ב גישור בין החיצוני לפנימי מכומת	ג חיצוני/אחר
1 שלוש מחלוקות בין בית הלל ובית שמאי בנוגע לקיום אישי של החגים	א1 (א) הכל חיבין בראיה חוץ מחרש שוטה וקטן וטמטום ואנדרוגינוס ונשים ועבדים שאינם משחררים החגר והסומא והחולה והזקן ומי שאינו יכול לעלות ברגליו איזהו קטן כל שאינו יכול לרכוב על כתפיו שלאביו ולעלות מירושלם להר הבית דברי בית שמאי ובית הלל אומרים כל שאינו יכול לאחוז בידו שלאביו ולעלות מירושלם להר הבית שנאמר שלש רגלים	ב1 (ב) בית שמאי אומרים הראיה שתי כסף וחגיגה מעה כסף ובית הלל אומרים הראיה מעה כסף וחגיגה שתי כסף	ג1 (ג) עולות במועד באות מן החלין והשלמים מן המעשר יום טוב הראשון שלפסח בית שמאי אומרים מן החלין ובית הלל אומרים מן המעשר
2 קיום אישי של חגים ואסמכתאות שילוב שורות 1 ו-3	א2 (ד) ישראל יוצאין ידי חובתן בנדרים ובנדבות ובמעשר בהמה והכהנים בחטאות ובאשמות ובבכור ובחזה ובשוק אבל לא בעופות ולא במנחות	ב2 (ה) מי שיש לו אוכלים מרבים ונכסים מעטים מביא שלמים מרבים ועולות מעטות נכסים מרבים ואוכלין מעטין מביא עולות מרבות ושלמים מעטין זה וזה מעט על זה נאמר מעה כסף ושתי כסף זה וזה מרבים על זה נאמר איש כמתנת ידו כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך	ג2 (ו) מי שלא חג ביום טוב הראשון שלהחג חוגג את כל הרגל ויום טוב האחרון שלהחג עבר הרגל ולא חג אינו חייב באחריותו על זה נאמר מעות לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל להמנות (ז) רבי שמעון בן מנסיא אומר איזהו מעות שאינו יכול לתקן זה הבא על הערה והוליד ממנה ממזר אם תאמר בגונב ובגוזל יכול הוא להחזירו ויתקן רבי שמעון בן יוחי אומר אין קורין מעות אלא למי שהיה מתקן בתחלה ונתעות ואיזה זה תלמיד חכם הפורש מן התורה
3 אסמכתאות	א3 (ח) התר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמכו	ב3 הלכות שבת חגיגות ומעילות הרי הם כהררים התלויין בשערה שהן מקרא מעט והלכות מרבות	ג3 הדינין והעבודות הטהרות והטמאות והעריות יש להן על מה שיסמכו הן הן גופי תורה

23. סיכמתי את ההגדרות שלי לששת קווי התכנון של חגיגה פרק א' בעמוד השני של דוגמת חגיגה, המסומן "פרשנות שתי וערב". ההגדרות מופיעות כטקסט-על סביב הטקסט בפועל של הפרק. כמובן, ההגדרות הן גמישות ועשויות להשתנות עם התפתחות הפרשנות. (אגב, פיתוח מערכת הגדרות לאריגה הוכיח את עצמו כפעילות כיתתית מרגשת ובעלת ערך, מכיוון שהיא דורשת מהתלמידים לשלוט בפרטי הפרק כדי לשלב אותם.) תהליך הגדרת האריגה מתחיל בחוטי הערב הברורים יותר, השורות של הטבלה שלנו. ההגדרות שהצעתי לשורות 1 "שלוש מחלוקות בין בתי הלל ושמאי בנוגע לקיום אישי של חגים" ו-3 "פסוקי ראייה" הן ברורות מאליהן. שורה 2 "שילוב של קווים 1 ו-3" דורשת הבהרה נוספת.
24. המפתח האנכי כבר רמז שהשורה 2 היא שורה מורכבת, המורכבת מהיבטים של שורות 1 ו-3, מכיוון שכל חלק של שורה 2 משלב מונחים מהחלקים המקבילים של 1 ו-3. שלד לשוני זה זקוק למילוי נוסף. בהשוואה בין 1 ו-2, אנו יכולים לראות שהמקבילות הן יותר מלשוניות. החלקים המקבילים של 1 ו-2 עוסקים בנושאים מקבילים. 1 ו-2 מקשרים את חובות

החג למעמד האישי: צעיר או זקן, ישראל או כהן. 1ב ו-2ב דנים בערך הכספי של הקרבנות. 1ג ו-2ג מתייחסים לקרבנות המוקרבים בימי חול המועד.

25. לכל חלק של 2 יש קשר כפול לחלק המקביל לו ב-3. הקשר הראשון נעשה דרך הקטגוריות ההלכתיות המוזכרות ב-3. הקשר השני נעשה דרך מידת הבין-טקסטואליות המשמשת בחלקים, הנעה מאפס ב-א לרב ב-ג.

- חלק 3 מתייחס ל"נדרים" המופיעים ב-2א ומצהיר שאין לו קשר למקור מקראי כלשהו; אין צייטוטים של פסוקים או אישים ב-2א, זוהי משנה סתם.
- חלק 3 מזכיר "חגיגות", נושא ב-2; 3ב מדבר על הלכות הקשורות למקורות ו-2ב מצטט הן את התורה והן את המשנה בצורה הבלתי רגילה "על זה נאמר."
- חלק 3 מזכיר "עריות" המופיעות ב-2ג; 3ג מדבר על הלכות מהותיות ("גופי תורה") הנגזרות מהמקורות. החלק המקביל, 2ג, מכיל משנה, פסוק ראייה ודיון תלמודי.

26. אנו יכולים להסיק שהשורה 2 נבנתה בקפידה כאמצע רעיוני בין 1 ו-3, ושיש בסיס להגדרה שלי של השורה כ"שילוב של קווים 1 ו-3". לפני שנפנה לשתי, עלינו לקחת רגע להתפעל מהפאר האמנותי של המשנה כפי שהודגם דרך המורכבות האלגנטית של שורה 2. ברור כעת שפרק זה (כמו כל פרקי המשנה) נוצר ונבנה על פי תכנית ואינו פשוט אוסף של הלכות הקשורות תמטית. איננו יכולים עוד לראות את המשנה כאוסף אקלקטי במידת מה של חומר שהיה קיים קודם לכן. זוהי יצירה ספרותית מפוארת, מעשה ידי אמן.

27. למען הקיצור, אתאר בקצרה את ניתוח הטורים. לכל טור יש נושא מאחד. כפי שנרמז בצמד "אין" ו"יש" ב-3א ו-3ג, יש לראות את הטורים החיצוניים כניגודים המבוססים על תלות (סמיכות) בגורמים חיצוניים. אם נגדיר את הנושא המאחד של א כ"פנימי" (לא סומך), אזי הנושא המקביל של ג צריך להיות "חיצוני" (סומך). בחרתי ב"פנימי" עבור א מכיוון שהן 1א והן 2א הן הלכות של מעמד אישי ונושא 3א הוא דבר שהוא עצמאי, חסר קשר חיצוני. כל החלקים של טור ג, מאידך, מפרטים הלכות התלויות בהלכות או טקסטים אחרים. טור ב אז יהיה באיזשהו אופן אמצעי בין שני המושגים המנוגדים. הנושא המשותף של "כימות" הנמצא בכל שלושת החלקים של ב הוא מועמד טוב לאמצע בין "פנימי" ו"חיצוני". מספרים קשורים ישירות למה שנספר ולכן פנימיים, בעודם עדיין לא הדבר עצמו אלא הפשטה. המבחן לשאלה האם שתי מערכות ההגדרות שהצעתי שימושיות הוא האם ניתן להפיק משמעות חדשה מהתבוננות באינטראקציה שלהן בחלקים ספציפיים. אתן דוגמה לאופן שבו צורת פרשנות זו פועלת על ידי פירוש המבנים של שלוש המחלוקות בין ב"ש וב"ה בשורה 1.

28. לכל אחת מהמחלוקות יש מבנה שונה. הראשונה, 1א, מבוססת על פרט ספציפי של ההלכה המוצגת בתחילת המשנה, "איזהו קטן". המחלוקת השלישית, 1ג, לעומת זאת, אינה קשורה כלל לתוכן של החלק הפותח של המשנה. היא מצורפת לכאורה בגלל קשר לשוני, "מן החולין, מן המעשר". המחלוקת עצמה היא חיצונית לנושא המשנה, העוסקת במקור הקרבנות בימי חול המועד. מבחינה פורמלית, אם כן, המחלוקות ב-1א וב-1ג הן מנוגדות; האחת מבוססת על פרט בתוך ההלכה הפותחת, והאחרת אינה קשורה לתוכן ההלכה הפותחת. היינו יכולים לומר שהקשר בין המחלוקת הראשונה לגוף המשנה הוא פנימי למשנה בעוד שהמחלוקת ב-1ג היא חיצונית למשנה. המחלוקת האמצעית, 1ב, היא בלתי נפרדת מניסוח ההלכה עצמה. המחלוקת אינה טבועה במשנה ואינה חיצונית לה. המחלוקת והמשנה הן בלתי נפרדות, ממזגות את ההיבטים של פנימי וחיצוני. קריאה זו מסבירה את המבנים של המחלוקות כמרכיב חיוני של הפרק מכיוון שכל אחת עוצבה בהתאם

לכלל של השורה שלה. זהו הכיוון שיש לעקוב אחריו בלימוד הפרק על פי מבנהו הטבלאי או ביצירת פרשנות חדשה המבוססת על הבנת הפרק כיחידה ספרותית קוהרנטית, כפי שהיא מוצגת ב-*המשנה כדרכה*"

29. לסיכום כמה מהמאפיינים המרכזיים של חגיגה פרק א': השורה האמצעית שלו היא אמצע רעיוני בין שורות 1 ו-3. הטור המרכזי שלו, ב, הוא אמצע רעיוני בין א ו-ג. הדבר מצביע על כך שכל ששת השלושות של המבנה, השורות והטורים, נקראות באופן שהחלק האמצעי מובן כאמצע רעיוני וכן כאמצע מבני. מסקנה נגזרת מתצפית זו היא שהפרק מכוון חזותית, בעל שני קטבים, ושהוא מכיל לוגיקה חזותית, ולא לוגיקה מילולית. ההבחנה שאני עושה בין לוגיקה מילולית וחזותית מבוססת על מיקום האלמנט הסינתטי באמצע קבוצה בלוגיקה חזותית: תזה, סינתזה ואנטיזה; לוגיקה מילולית ממקמת את הסינתזה בסוף מכיוון שיש לשמוע את הצמד המנוגד לפני שניתן להבין את הסינתזה. לכך יש השלכות פדגוגיות על לימוד המשנה. סדר הלימוד בשורה בת שלושה חלקים לא צריך להיות סדר ההופעה, תזה, סינתזה, אנטיזה - אלא תזה, אנטיזה, סינתזה, ובמונחים של "*המשנה כדרכה*", א ג ב.

30. כעת אסכם את מה שניסיתי להעביר במבוא זו. התחלתי בדיבור על החלוקה ההיררכית שמצאתי בפרקי המשנה, בניגוד לזרימה הלינארית של המשניות בספרים שלנו. ציינתי באמצעות הדוגמה של תענית פרק א' שיש סימנים ברורים בתוך המשנה שיש לחלק את הפרקים בלפחות שתי רמות. הצעתי להשתמש בפריסה חזותית שתדגיש את החלוקות הפנימיות של הפרקים. הוצגה מערכת דו-שכבתית המבוססת על הצגת החלוקות העיקריות כשורות והחלוקות המשניות כחלקים של השורות. פריסה זו הדגימה שהפרק נתפס כהרכב סימטרי באופן מושלם. לאחר מכן הדגמתי באמצעות הדוגמה של שבת פרק ו' שהטורים שנוצרו על ידי שורות עוקבות יכולים להכיל משמעות בתוכם, מחלקים לפי נקבה וזכר בדוגמה. אז הוספתי דוגמה נוספת, שבת פרק ט"ז, שחיזקה את הנקודה שיש משמעות למצוא בטורים. אז הסקתי שהפרקים חייבים להיות מסמכים דו-ממדיים אם יש להם משמעות הן בשורות והן בטורים. עם הדוגמה האחרונה, חגיגה פרק א', הדגמתי כיצד לגשת למסמך דו-ממדי בנושא ללימוד. זוהי בעיקרה ההקדמה לטקסט של *המשנה כדרכה*.